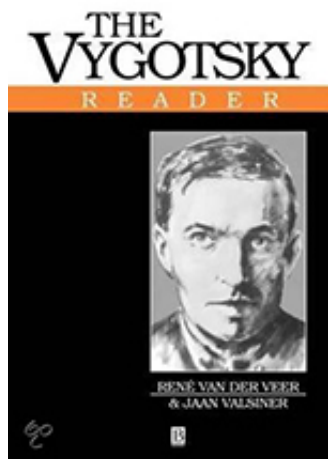

René van der Veer en Jaan Valsiner - The Vygotsky reader

De Vygotsky reader geeft zich op de rijkweidte van het werk van Vygotsky. Het maakt teksten van Vygotsky beschikbaar die laten zien dat de 'zone van naaste ontwikkeling' en de nadruk op het sociale aspect binnen de ontwikkeling van kinderen echt niet volstaan als samenvatting van zijn denken. Waar [in sommige gevallen](#) enkel nog wordt vermeldt dat Vygotsky vooral ook linguïst was, wordt nauwelijks duidelijk gemaakt hoe dit met de andere zaken samenhangt en resulteert het hoe dan ook in een schraal beeld van het werk van Vygotsky. Het werk van Vygotsky verdient dit echter niet. Gelukkig is er daarom deze reader.

René van der Veer en Jaan Valsiner wilden daar namelijk verandering in brengen en vooral ook door het werk van Vygotsky te situeren en na te gaan hoe zijn teksten zelf ontwikkeld zijn. Tegelijkertijd geeft het echter een vrij compleet overzicht van het werk van Vygotsky. Van der Veer heeft op dat punt dan ook een duidelijke internationale faam, zo laten ook zijn latere boeken zien voor bijvoorbeeld Continuum ([Lev Vygotsky](#), 2007) en de bijdrage aan [The Cambridge Companion](#) (Vygotsky in context, 2007). Hij weet niet enkel Vygotsky over de volledige breedte van zijn werk te laten zien maar is daarnaast in staat om Vygotsky dusdanig in het daglicht te zetten dat zijn hedendaagse invloed zeer veel meer is dan een paar verwijzingen in handboeken. Mijn indruk zou op basis van dit boek zelfs zijn dat het een sterk onderschatte invloed is geweest die juist in de onderwijsfilosofie niet moet worden miskent. Laat ik als simpel voorbeeld maar de link leggen naar [het werk van Stiegler](#) waarin misschien nog het meest duidelijk de wezenlijke overeenkomst zichtbaar wordt niet enkel vanwege deze wat Marxistische insteek maar vooral ook vanwege de vrij specifieke onderwerpen (zoals mnemotechnieken, attentie/aandacht, ecologie) die allemaal terugkeren. Voornamelijk in de tekst 'The problem of the environment' wordt vrij expliciet de onderwijsfilosofische basis gelegd voor [individuatie zoals Stiegler dat uitwerkt](#) (zonder overigens te suggereren dat dit de enige of meest nadrukkelijke bron kan zijn van Stieglers denken).

Het werk van Vygotsky kenmerkt zich door een combinatie van praktische opvattingen en een sterke theoretische onderbouwing, dat laatste ook door middel van verwijzingen naar vele anderen.

Als voorbeeld hiervan kies ik de tekst over de principes zijn voor 'social education' voor doofstomme kinderen zijn. Deze tekst uit 1930 is overigens daarnaast ook opmerkelijk vanwege de ontstaansgeschiedenis (eerder getiteld 'over de methodes om concepten te onderzoeken' ook opgenomen in de reader als hoofdstuk 6, een artikel op basis van een zeer interessante lezing van Sakharov die net na deze lezing op mysterieuze wijze op 28 jarig leeftijd is overleden) maar ook vanwege de duidelijke communistische insteek die wordt besproken en die niet iedereen met Vygotsky zal associëren. Maar goed, die tekst dus als voorbeeld: eerst de praktische en dan de meer theoretische of filosofische kant.

De praktische opvatting die je hierin leest is dat kinderen op school juist in staat moeten worden gesteld hun eigen leven 'organiseren'. Sociale gewoonten, initiatief nemen, collectieve verantwoordelijkheid en nog andere kwaliteiten voor het sociale leven moeten worden aangeleerd. Een heel systeem van committee's en een eigen school-bestuur (van de kinderen!) kan daar voor zorgen. Uiteraard kan hiervoor een spelvorm worden gebruikt (het kan spelonderwijs, maar dat is zeker geen gebrek aan 'realisme') juist omdat spellen bij uitstek de mogelijkheid om in aanraking te komen met volwassen leven. Het volwassen leven kan ervaren worden en het kind kan het gevoel krijgen dat hij meedoet in het 'universele leven'. Het moeten spellen zijn waarin op het heden en de toekomst wordt geconcentreerd en waardoor dit ook de concentratie van het kind gaat vragen. Deze wat meer praktische opvatting lijkt me ook vandaag de dag nog een mooie schoolvisie.

Veel theoretischer of filosofischer wordt dezelfde tekst als hij gaat over de vrij wetenschappelijke opvatting omtrent de (overigens wel bekende) fasen van ontwikkeling die hij juist op het taalgebied onderscheidt - vooral wanneer dit wordt gekoppeld aan een 'ontogeny' - waarin de oorspronkelijke titel ook duidelijk wordt. Dit begrip 'ontogeny' moet waarschijnlijk in het Nederlands worden vertaald als ontstaansbegin, dus een soort algemene aanvang van iets, voornamelijk gebruikt voor een organisme maar in dit geval voor concepten. Die aanvang van concepten gaat in drie fasen vanuit een woord.

... a word in our experiments passes through three stages that are present in outline in the ontogeny of children's concepts. Initially, it is an individual sign with its own name; then it becomes a family sign with its own name associated with a series of concrete objects (complex concept); finally, it becomes a general abstraction. Some children pass through all these three stages; others remain at the middle stage. Thus, we have an experimentally organized picture of the ontogeny of concepts and are able to carry out analytical studies of the functional role of words in all stages of this ontogeny.

Ook bij de teksten die focussen op artefacten of 'tools' bij leerontwikkeling wordt deze combinatie van praktische opvattingen en filosofische onderbouwing doorgezet. Bijvoorbeeld de teksten over het vraagstuk omtrent het culturele gedrag van een kind. Dat gaat over de 'psychogenese' van de vormen van cultureel gedrag maar geeft meer specifiek veel praktische aanknopingspunten voor

het gebruik van culturele artefacten - speelgoed, gebruiksvoorwerpen - en de methoden om die in te zetten voor onderzoek. Maar ook 'Tool and symbol in child development' wat gaat over de praktische intelligentie van kinderen, en waarbij taal juist ook voor praktische oplossingen nodig blijkt (These observations lead us to the conclusion that the child solves a practical task with the help of not only eyes and hands, but also speech.)

Waar die ontwikkeling van concepten en het gebruik van artefacten en taal elkaar raken ligt volgens mij het meest spannende domein waarop Vygotsky zich heeft begeven en welk thema zeer recent Virno in zijn boek '[When the word becomes flesh](#)' heeft opgepakt en [tot een herhaalde beweging heeft gemaakt](#). Het gaat daarbij om perceptie of eigenlijk het begin van de actie en taal, en Vygotsky schrijft daarover in de tekst 'Tool and symbol in child development' samen met Luria:

From the first steps of the child's development, the word intrudes into the child's perception, singling out separate elements overcoming the natural structure of the sensory field and, as it were, forming new (artificially introduced and mobile) structural centres. Speech does not merely accompany the child's perception, from the very first it begins to take an active part in it: the child begins to perceive the world not only through its eyes, but also through its speech, and it is in this process that we find an essential point in the development of the child's perception.

... we have tried to show how the word, becoming intellectualized and developing on the basis of action, lifts this action to a supreme level, subjects the child to its power, stamps it with the seal of will. But since we wanted to express all this in one short formula, in one sentence, we might put it thus: if at the beginning of development there stands the act, independent of the word, then at the end of it there stands the word which becomes the act, the word which makes man's action free.

Die vrije actie van de mens geeft meteen ook een meer politiek-filosofische dimensie van Vygotsky's werk weer, waarbij de tekst 'The socialist alteration of man' exemplarisch is. Daarin gaat Vygotsky het gesprek direct aan met Marx over de kapitalistische invloeden op de mens en weet hij, Nietzsche bekritiserend, uiteindelijk meer geïnspireerd door Engels en aan de hand van een (overigens veel bediscussieert) citaat van Spinoza te concluderen nieuwe vormen van werk nieuwe mensen creëren. En wat is die nieuwe mens? Wat doet hij? Wat denkt hij? Het lijkt in de teksten uit de reader haast een kantelpunt waarop Vygotsky vooral heeft willen schrijven over de volwassen mens zelf, in plaats van enkel de ontwikkeling hiertoe. Wel gebruikt hij die ontwikkeling - oftewel het verschil tussen kinderen en volwassenen - om vanuit daar te bepalen wat iemand nou eigenlijk volwassen maakt, wat hem tot volwaardig mens maakt. 'The development of thinking and concept formation in adolescence' laat de volwassene zien als degene die conceptueel kan denken.

...the adolescent intellect finds something more than a simple continuation of the former lines of his behaviour in concepts. A concept is not just an enriched and internally joined associative group. It represents a qualitatively new phenomenon which cannot be reduced to more elementary processes which are characteristic of the early stages of development in the intellect. Concept thinking is a new form of intellectual activity, a new mode of conduct, a new intellectual mechanism. The intellect is able to find a new and unprecedented modus operandi in this particular activity and a new function becomes available within the system of intellectual functions which is distinctive both in its composition and structure as well as in the way it functions.

En waar in die tekst vooral [Lewin](#) (gestaltpsychologie) en [Bühler](#) (docent van Popper) als invloeden gelden wordt zij in de tekst "Imagination and creativity of the adolescent" eerder als uitgangspunt genomen om te bepalen hoe een dergelijke ontwikkeling van conceptueel denken zorgt voor nieuwe percepties, geheugen, concentratie en praktische activiteiten. Een nieuwe structuur wordt zichtbaar waarin een ander type wereldbeeld ontstaat. Door het onderzoeken van fantasie laat Vygotsky ons vervolgens zien hoe dit alles de emotionele en intellectuele aspecten van ons gedrag bepaald in zoverre die in een nieuwe gecompliceerde manier leiden tot iets wat we nu creativiteit zouden kunnen noemen.

Van daaruit kan Vygotsky experimenten optuigen over bijvoorbeeld schizofrenie, maar ook overtuigender ingaan op de opkomst van het fascisme (en daarbij met name het werk van [Jaensch](#)) in Duitsland. Ook kan Vygotsky ons, toch weer terug naar onderwijs en kinderen, als docenten (namelijk ook volwassenen) helpen. Hij kan ons laten zien dat ons conceptuele denken helemaal niet zo makkelijk op kinderen is over te dragen.

Educational experience, no less than theoretical research, teaches us that, in practice, a straightforward learning of concepts always proves impossible and educationally fruitless. Usually, any teacher setting out on this road achieves nothing except a meaningless acquisition of words, mere verbalization in children, which is nothing more than simulation and imitation of corresponding concepts which, in reality, are concealing a vacuum. In such cases, the child assimilates not concepts but words, and he fills his memory more than his thinking.

Hij verwijst hierbij naar Tolstoy die iets dergelijk ook zegt en waarmee hij een sterke kritiek formuleert ten aanzien van Piaget. Hoewel dat verschil met Piaget op zichzelf niet eens zo interessant is - in andere boeken worden vooral de overeenkomsten gebruikt om verder te denken - zou je volgens mij wel kunnen zeggen dat juist daar de meest krachtige stellingname van Vygotsky blijkt: daar waar hij zeer methodisch, met behulp van experimenten in vergelijking met andere schrijvers, maar vooral ook met sterke theoretische overdenkingen de relatie laat zien tussen woorden, acties en concepten - daar waar die beginnen, daar waar ze gevormd

worden en hoe ze tezamen 'voorafgaan' aan alles wat menselijk is. Op dat punt lijkt me Vygotsky, ook vandaag de dag, een essentieel en nadrukkelijk te bediscussiëren referentie. Hiervoor is de reader het uitgelezen boek om te gebruiken.